

Sandsten, har den for denne Bjærgart karakteristiske Landskabstype med lave, stejle Vægge og store, jævne Terrasser, der frembyder ypperlig Græsning. Heller ikke de gamle Nordboer var blinde for denne Egnns gunstige Natur. Den Grønland Bisp havde sit Sæde i Garðar, som det dengang hed, ved Siden af Domkirken, om hvis Størrelse det vidner, at den kun har været 2 m. kortere end Trondhjems oprindelige Katedral.

Som Helhed er der ikke meget tilbage af Herligheden, da alle de mindre Sten er brugt af Grønlænderne som Byggemateriale for deres egne Huse. Nogle imponerende store Stenindhegninger, en forholdsvis velbevaret Stald, et Beboelses(?)hus, samt nogle mere ubestemmelige Ruiner, det er alt. I et Hjørne af en af de bedste er nu indrettet en lille Hølade. Domkirken, af hvilken kun nogle mægtige Stenblokke er tilbage, ligger midt i en Mødding — »*sic transit . . . !*«

Endnu en Gruppe Norboruiner besøgte vi: fra Igalíko gik vi ind i Fjordarmen Qagssiárssuk, hvor den næst Qaqortoq-Ruinen bedst bevarede Kirke (»Kir-

ken under Høfde«) ligger. Vandet i Fjordbunden er her saa lægt, at en stor Strækning ligger tør ved Lavvande, og under Fjældene er store Klitdannelser, bevokset med Marehalm. Flyvesandet er aabenbart Skyld i, at Murene er saa forholdsvis velbevarede. Det er i Egnene bag denne Vig, helt inde ved Indlandsisens Rand, at de af Pastor Jespersen først besøgte Nordboruiner ligger. —

Vi var nu færdige baade med Arbejdet og Udflugterne, hvorfor vi tog Afsked med Julianehaab og gav os paa Vej til Ivigtût. Efter et flygtigt Besøg ved Kobberminen paa Alángorssuaq naaede vi Kryolitbruddet den 1. Oktober, og allerede tre Dage efter var Chefen og jeg paa Hjemrejsen til Danmark, mens Baadsmand Pedersen, der skulde lægge Baaden op, først afrejste den 24.

Naar jeg nu slutter denne Skildring, tror jeg ikke, at jeg kan gøre det paa nogen bedre Maade, end ved paa hele Ekspeditionens Vegne at rette den varmeste Tak til alle de danske, vi traf i »Landet« — en Tak for den Gæstfrihed og Hjælpsomhed, der vistes os paa alle Maader og paa alle Steder.

De vigtigste af danske foretagne Rejser og Forskninger i Afrika.

Af

Oberst Emil Madsen.

(Fortsættes).

Den, der fulgte nærmest efter ham, var Professor Valdemar Schmidt, som efter at have været en Tid i Grækenland, kom over Smyrna til Alexandria den 26. Decbr. 1860. Her besaa han, hvad der fandtes seværdigt, deriblandt ogsaa de nyere, beplantede Anlæg, der skyldtes Mehemed Ali, og Kirkegaardene, der var blevne indrettede, efter at denne havde formaaet Befolkningen til at høre op med den gamle Skik at begrave Ligene i Husene. Jærnbanen fra Alexandria til Kairo var kommen i Stand, og han benyttede nu denne for at komme til den sidstnævnte Stad. Efter en Udflugt til Heliopolis, der ligger ca. 1 Mil NØ for Kairo, og hvor kun en Obelisk og nogle Brudstykker minder om den fordums pragtfulde Stad, hvor Moses efter Sagnet undervistes, og de store græske Vismænd søgte Lærdom,

og en lignende til Pyramiderne og den store Sfinks, hvor nu Ruinerne saas af det lille Tempel mellem Sfinksens Forpoter, lejede Professoren sammen med Professor H. Scharling og Konsul Ring fra Drøbak, en Nilbaad, med hvilken de derpaa sejlede op ad Nilen indtil Assuan ved den 1. Katarakt. Paa Udvejen og Hjemvejen besøgte de vigtigste Mindesmærker, som alt er omtalte foran ved Stillings Rejse. I Theben tilbragtes ikke mindre end 10 Dage. Der var enkelte Steder, som de gerne havde besøgt, men hvorhen de dog ikke kunde naa, saaledes Oasen Fayum og den fordum ret betydelige By Tanis.

De rejste fra Kairo den 27. Marts, besøgte Sais, Hovedstedet for Dyrkningen af Nit (Neith), som Grækerne sammenlignede med Athene, og kom atter til Alexandrien den 2. April. Her skiltes Pro-

fessoren og Professor Scharling fra Konsul Ring og sejlede derpaa den 9. April til Jaffa.

Beretningen om Valdemar Schmidts Rejse¹⁾ udmærker sig, foruden ved sin omstændelige Beskrivelse af Monumenterne, ved talrige historiske Oplysninger, der vil være enhver, som særlig interesserer sig for Monumenterne, særdeles kærkomne. Der oplyses saaledes, at Sesostris (Ramses II's) Erobringer ingenlunde, som det ofte er blevet troet, har udstrakt sig til store Dele af Asien, ja endog til Evropa, idet de i Virkeligheden ikke er naaede ud over Sudan og Syrien. Det berettes, at den store Sfinks fremstiller Solguden (den opgaaende Sol), og der gøres opmærksom paa, at de Afbildninger af Stjernehimlen i Kongegravene ved Kurna, som fremstiller Himlens Udseende i vedkommende Konges Dødsejeblik, kun med stor Vanskelighed kan benyttes til at beregne Tidspunktet, da der fra Haandværkernes Side er indløbet store Unøjagtigheder.

Professoren har derefter flere Gange besøgt Ægypten, saaledes i 1892, da det var overdraget ham at gøre Indkøb til Glyptoteket, og flere Skrifter og Afhandlinger er fremgaaede som Følger af hans Rejser og stadig fortsatte Studier.²⁾

Professor J. L. Ussing³⁾ besøgte i 1888 sin Søn, der var Medlem af den blandede Domstol, der i Ægypten dømmer i Sager mellem indfødte og fremmede. Fra Mansurah, hvor Sønnen da boede, gjorde han Udflugter til forskellige Steder i Deltaet og besøgte ogsaa Pyramiderne, deriblandt de ved Sakkara. Hans Beretning giver en livlig Skildring af Deltaet og dets Befolkning, særlig af Kopterne,

¹⁾ Schmidt, Reise i Grækenland, Ægypten og det hellige Land, Kbh. 1863.

²⁾ Schmidt, Asyriens og Ægyptens gamle Hist. I, II, Kbh. 1872, 1877. Études égyptologiques, Kbh. 1879. Hvor laa det gamle Gosen? (Geogr. Tidsskr. XII, 130 ff.). Østerlandske Indskrifter fra den kgl. Antiksamling, Kbh. 1879. Textes hiéroglyphiques inscrits sur pierre, tirés des musées de Copenhague, Kbh. 1870. Gamle ægyptiske Prinsesser (Hver 14. Dag, III, Kbh. 1896). Ny Carlsberg Glyptotek, den ægyptiske Samling. 1. Udg., Kbh. 99, 2. Udg., Kbh. 1908. Ny Carlsberg Glyptotek (Ord och Bild, 17. Aarg. 1908). Choix de monuments égyptiens, faisant partie de la glyptothèque, Ny Carlsberg, Kbh. 1906. IIme Série, Bruxelles 1910. Sur les objets de provenance égyptienne, découverts hors de l'Égypte, Paris 1906. Museum Münterianum, Kbh., London, Paris 1910. De græsk-ægyptiske Terrakotter i Ny Carlsberg Glyptotek. Kbh. 1911. Se ogsaa Le pharaon Pétibast du papyrus démotique de Vienne (Revue égyptologique. IX, Paris 1900, 131).

³⁾ Død i 1905.

og omhandler ogsaa de Begivenheder, der fandt Sted ved Damiette i Korstogenes Tid. Han skildrer derhos ogsaa sine Besøg ved de Ruiner og Ruinhøje, som er de mærkeligste i Deltaet, saaledes Ruinerne ved Bebbit el Hager, hvor Isis dyrkedes, ved Bubastis, hvor Elskovsgudinden Bast havde haft et Tempel, og hvor talrige Levninger af hendes hellige Katte fandtes, ved Mendes, hvor en Buk var Repræsentant for en Gud, som Grækerne kaldte Pan, og endelig ved Thmuis, hvorfra forskellige Oldsager fejlagtig er bleven ansete for at stamme fra Mendes, deriblandt den i 1871 fundne særlig interessante Hieroglyfindskrift, der er bekendt under Navnet Stenen fra Mendes. Paa dette Sted fandtes spredte rundt om talrige Sarkofager, hvori de hellige Væddere havde været begravede. Det er derhos udmærket ved et stort firkantet Taarn med en firkantet Gaardsplads og i den en stor Niche, dannet af et eneste Stykke rørlig Granit, der synes at være den ældste af de lignende Nicher, som findes rundt om, baade i Øvre- og Nedre-Ægypten, og i hvilken Guden Chnum med Vædderhovedet formentlig en Gang har staaet.

Endvidere besøgte Professoren det vanskeligt tilgængelige Tanis, hvor Hyksoskongerne formentlig havde deres Sæde, og som en Tid var Hovedstaden i Nedre-Ægypten. Stedet, der ligger ikke langt fra Port Said, ved den Arm af Nilen, som løber forbi Bubastis, inden den udgyder sig i Menzaleh Sø, synes ogsaa at have været et yndet Opholdssted for Ramses II, og det formodes at have været dennes Datter, som fandt Moses i Flodens Siv dør i Nærheden. Det har ogsaa Interesse med Hensyn til Jødernes Indvandring, og er mærkeligt dels ved Ruinerne af et stort Tempel, dels ved nogle Sfinsker af sort Granit, som findes her med Ansigtstræk, der maaske tyder paa semitisk Oprindelse, dels ogsaa ved de mange Brudstykker af Obelisker, og ved at man her har fundet en Sten, der er en Parallel til Rosette-Stenen¹⁾.

Kort efter Professor Ussing, nemlig i 1889, tiltraadte Professor theologiae F. Buhl en Studierejse til Grækenland, Ægypten, Palæstina og Tyrkiet. Om hans Ophold i Ægypten findes dog intet offentliggjort.

I Aaret 1896 rejste afdøde Præst ved Helligaandskirken T. E. J. Blaumüller²⁾ til Ægypten og

¹⁾ Ussing, Nedre-Ægypten. Kbhvn. 1889.

²⁾ Død 1911.

Palæstina. Ogsaa om hans Rejse i Ægypten findes ingen Beretning.

Den nuværende Præst ved den danske Menighed i London, A. R. Brostrøm, som 1906 rejste i det hellige Land, har givet en kort Beskrivelse af sin Rejse, som læses med Udbytte ved Siden af flere Beskrivelser af Ægypten.¹⁾ Han omtaler saaledes Trinpyramiden i Memfis, forklarer Betydningen af de mærkelige Fremstillinger af Maaltider og Spisevarer i Gravkamrene, beskriver Heliopolis, hvor formentlig den hellige Familie boede under Opholdet i Ægypten og nævner her Jomfru Maries Træ og Jomfru Maries Kilde.

I Forbindelse med de foregaaende har Arkæologen Georg Zoega Krav paa at omtales, idet han, uden dog nogensinde selv at betræde Ægyptens Jord, med megen Flid studerede ægyptiske Oldsager og drev koptiske Studier, der blev af grundlæggende Betydning. I sit Hovedværk om Obeliskerne²⁾ naaede han vel selv ikke til at kunne tyde Hieroglyferne, men han viste, at Vejen dertil maatte søges i et heldigt Fund af Tekster med 2 Sprog, ægyptisk og græsk, og 2 Aar senere viste denne Anvisning sin Rigtighed, idet Rosettestenen blev funden. Ej heller maa forglemmes Biskop F. C. C. H. Münster, der ikke uden noget Held forsøgte sig med Læsning af Hieroglyfer og Kileskrift³⁾.

Af Rejser udenfor Ægypten med videnskabeligt Formaal er enkelte foregaaede.

En af de første af disse foretoges af den senere Generalkonsul i Tunis C. T. Falbe⁴⁾ omtrent i Aarene 1832 flg. Han beskæftigede sig da fortrinsvis med Undersøgelser i det forhenværende Kartago, hvis Plads tidligere ikke var nøje kendt, og som han fik Æren af at paavise, til Dels sammen med den engelske lærde Grenville Temple. I 1837 dannedes der i Paris et Selskab, hvis Formaal var at fortsætte Undersøgelserne i Kartago. Falbe og Temple paatog sig uden Vederlag at lede de Ar-

bejder, som i saa Henseende blev nødvendige. De ankom fra Paris til Bona d. 19. Sept. og fulgte derfra først den franske Hær, som rykkede frem mod Constantine, og undersøgte da de Oldtids Ruiner og Mindesmærker, som fandtes paa den franske Fremrykningslinie, medens de omsværmende Arabere forhindrede dem i at naa hen til dem, der laa uden for Fremrykningslinien. Constantine blev indtaget den 17. Okt. 1837. En omstændig Undersøgelse af Oldtidslevningerne i Constantine og dens Omegn fandt Sted, og de opdaagede i dem en stor Del Indskrifter, som de optegnede og gengav. De rejste derefter til Tunis.

Falbe blev derhos af l'academie des inscriptions et des lettres foreslaaet til Medlem af den videnskabelige Kommission, som i Jan. 1840 begav sig til Algier, men var ude af Stand til at modtage dette Hverv.

Efter at være hjemvendt skænkede han flere Oldsager fra de af ham besøgte Egne til det daværende Kunstmuseum.⁵⁾

Han blev i 1842 Inspektør ved det kgl. Mønt- og Medaillekabinet og beskæftigede sig nu med afrikansk-numismatiske Undersøgelser og begyndte sammen med den senere Sognepræst i Tingsted J. C. Lindberg, som det allerede i Forvejen var lykkedes at kaste Lys over føniskiske Indskrifter, at udarbejde et numismatisk Værk angaaende Mønterne fra Nordafrika udenfor Ægypten. Talrige Afstøbninger af afrikanske Mønter i Museer og hos Institutioner rundt om i Evropa sammenstilledes med de tilsvarende i de danske Samlinger; men de naaede ikke at faa det færdigt.⁶⁾ Det fuldendtes af Etatsraad Dr. phil. C. L. Müller, Direktør for Mønt- og Medaille- samt Antik-

¹⁾ Oversigt over det kgl. d. Videnskabernes Selskabs Forhandling i Aaret 1843, Nr. 6, 87 ff.

²⁾ Falbe og Lindberg, Annonce d'un ouvrage sur les médailles de l'ancienne Afrique Kbh. 1843. Af andre videnskabelige Afhandlinger m. v. af ham kan nævnes Meteorologiske Beobachtungen, angestellt in Tunis vom 16. Juli 1824 bis zum 31. Okt. 1827 (i Poggendorfs Annalen der Physik und Chemie, XIV.); Falbe, Recherches de l'emplacement de Carthage, Paris 1833; Temple og Falbe, Excursions dans l'Afrique septentrionale par les délégués de la société établie à Paris pour l'exploration de Carthage, Paris 1838; Falbe, Kort over Alexandrias 2 Havne, udgivet efter kgl. Befaling 1821. En Triangulation i Tunis, derhos en Mængde Optegnelser, Udtog af Breve, Tegninger m. m. findes i Nye kgl. Saml., Fol. 346c. Se i øvrigt om Kartago Dr. Friederich Münster, Biskop over Sjælland, Religion der Karthager. 2. Udg., Kbh. 1821. (i Ny kgl. Samling Kv. Nr. 409k.)

¹⁾ Ægypten og Israel, Afh. i Studenterhjemmets Julebog 1906.

²⁾ De origine et vsv obeliscorum, Roma 1797. Zoega døde 1809.

³⁾ Død 1830. — Det fortjener vistnok ogsaa at anføres, at en interessant Afhandling af Maleren Johannes E. Hohlenberg angaaende de ægyptiske Pyramider findes under Tittlen Pyramidernes Problem i Gads danske Magasin 1912, 276 ff. Se ogsaa denne Forfatters Afhandling Pyramideteorier i Ill. Tidende LIV, 104 f., 116 f., 130 f., 162 f., 191.

⁴⁾ Død 1849 som Kammerherre og Direktør for Christian VIII.s partikulære, arkæologiske Samling.

samlingen og for Thórvaldsens Museum, som dog omtrent maatte paabegynde Arbejdet forfra ¹⁾

Kaptajn Daniel Bruun har i 1893 berejst de ikketidligere af nogen rejsende beskrevne Egne i Matmata-bjærgene og dèromkring i det sydlige Tunis SV for Gabès. Her bestaar en Del større Landsbyer udelukkende af Huleboliger, medens der i nogle andre er Huler og Huse blandede. De første ligger paa Bjærgene og de sidste i Dalene. Nogle Landsbyer bestaar alene af Huse, der er opførte af Klippesten eller soltørrede Lersten, og disse Landsbyer ligger i Reglen øverst paa Bjærgene og minder om Kabylerne i Algier og de ældste franske i Auvergne. Huleboligerne er meget omstændeligt beskrevne. De bestaar i Reglen af en firkantet, for oven ubedækket, Gaardsplads, der er skaaret ned i en Dybde af ca. 10 m i det ler- og mergelholdige Jordsmon, og som man kommer ind til udefra, som oftest gennem en hvælvet Gang eller ad en Rampe eller Trappe. Fra denne Gaardsplads, der ogsaa kan have ca. 10 m i hver Side, kommer man ind i de fra dens Sidevægge indskaarne, ca. 8 m dybe Huler, der foroven har en Tøndehvælvning, og som benyttes dels til Beboelsesrum og dels til Lader og Stalde. Undertiden findes ogsaa Stalde i selve Indgangen til Gaardspladsen. Nogle faa Steder findes ogsaa mere primitive Huler, der umiddelbart er skaarne ind i Bjærgsiderne. Bygningsmaaden af Husene i Landsbyerne paa Sletten minder iøvrigt ogsaa om Hulekonstruktionerne.

Kaptajnen blev meget venligt modtagen af Befolkningen, der gjorde sit yderste for, at han kunde befinde sig vel iblandt dem. Han kom endog til at deltage i en stor Bryllupsfest i Landsbyen Hadège. Han besøgte mange Steder deromkring og var saaledes ogsaa i Duirat, den sydligste Landsby i Tunis. Direktøren for Nationalmuseets 2. Afdeling, Dr. Sophus Müller, havde overdraget ham at samle etnografiske Sager til Museet, og blandt andet lykkedes det ham ogsaa at faa Beklædningsgenstande m. m. af 2 af de i Sahara levende Tuareger, som var komne til en By lidt Vest for Duirat. Han beskriver ogsaa de store af Salt og Vand dækkede Lavninger, de saakaldte Chotter, i hvilke man en Gang haabede at kunde lede Vand ind fra Middelhavet. Som Tillæg til Kaptajns

smukt illustrerede Beretning ¹⁾ findes en Beskrivelse af Folkestammerne i Tunis.

I 1908 har Professor, Dr. phil. H. P. Steensby med Understøttelse af Carlbergfondet foretaget en etnografisk Studierejse i Algier og Tunis, navnlig i Bjærgegnen Djurdura i Tell-Atlas og i Bjærgegnen Djebel Aurès i Sahara-Atlas, særlig den sidste.

Han paaviser, hvorledes i Nordafrika Atlaslandene »Lille-Afrika« eller den »nordafrikanske Ø« hæver sig frem og udgør et selvstændigt Bjærgparti, begrænset mod Ø., N. og V. af Havet og mod S. af Saharas plateauagtige Flader, samt hvorledes Atlas kan deles i 3 naturlige Partier, svarende til de 3 bekendte politiske Omraader.

Mod Øst opløser Bjærgene sig i flere mindre Afsnit, der har Afløb til det østlige Middelhav og den lille Syrte, og dette Omraade udgør Tunis. Mod Vest har Atlas mest Karakter af en Bjærgkæde lig dem, man træffer i Evropa, og disse Egne, der væsentligst har Afløb til Atlanterhavet, udgør Marokko. I den midterste Del, Algier, opløser Atlas sig i 2 Drag, af hvilke det ene, som de franske kalder Tell-Atlas, gaar langs Middelhavets Kyst, og det andet, som de franske kalder Sahara-Atlas, gaar langs Saharas Nordrand. Mellem de to Drag ligger Højsletter uden Afløb til Havet og med sine dybeste Punkter opfyldte af Saltøer, de saakaldte Chotter. For etnografiske og antropogeografiske Studier af Bebyggelse, Nomadevandring og Tilpasningsforhold spiller de klimatiske og plantegeografiske Bæltter dog den største Rolle.

Det er dette, som Professoren særlig har gjort til Genstand for sine Undersøgelser, støttende sig dels til Historiens Vidnesbyrd og dels til Selvsyn. Han ledsagedes af en paalidelig Araber, en Gazellejæger fra El Kantara, der tjente ham som Fører og Tolk, og en Araberdreng.

Bebyggelsesformerne skildres omstændeligt, endvidere Nomadeforholdene i det væsentligste, derhos hans Oplevelser, Vegetationen og Befolkningsforholdene, særlig i de af ham besøgte Egne i Djebel Aurès, der udgør den vigtigste Gruppe i Sahara Atlas, ligger henimod den tunisiske Grænse og har Algiers højeste Toppe (ca. 2300 m), medens den vigtigste Gruppe i Tell-Atlas er Djurdjura, der danner Centret af det saakaldte Storkabylien.

¹⁾ Müller, Numismatique de l'ancienne Afrique, I—III. Kbh. 1860—62, Supplement 1874, død 1891. Lindberg døde 1857.

¹⁾ Bruun, Hulebeboerne i Syd-Tunis, Kbh. 1895, jvf. Afhandlingen Hulebeboerne i Syd-Tunis i Museum 1895, I, 49 ff., 123 ff.

Som Resultat af Professorens Forskninger kan maaske fremsættes, at efter hans Anskuelse er Oasekulturen eller Kunstigvandingskulturen i det steppe- og ørkenagtige Bælte af Afrika og Asien af en kulturhistorisk Vigtighed, der langt overgaar Nomadismens.

Endvidere søges gjort gældende, at for Udviklingsforholdene (i Aurès) er Plovens Anvendelse eller Ikke-Anvendelse ikke noget Kærnepunkt. Dette, saa vel som de fleste andre Træk, der karakteriserer de af Professoren skildrede Former eller Nuancer af Erhvervskulturen (i Aurès) afhænger af Tilpasningen efter de lokale Naturforhold. Man kan tage for sig hvert enkelt Træk af det, der tilsammen udgør, hvad Professoren kalder Erhvervskulturen, f. Eks. Jordens Fordeling, dens Dyrkningsmetoder, Redskabernes Anvendelse og Former, selv Boligerne etc. Stedse vil det vise sig, at Forandringerne i første Linie skyldes Tilpasning, og at den traditionelle Overlevering kun er det sekundære. Aurès giver da et yderligere Bevis paa den Sætning, der er af saa stor Betydning for Etnografien og for Kulturhistorien i det hele, at de menneskelige Erhvervskulturformer er i meget høj Grad plastiske og at de — bortset fra de allerhøjeste Former med Maskinteknik og særlig rige Hjælpemidler — i første Linie er naturlige Tilpasningsprodukter¹⁾

Stud. mag. Barclay Raunkjær, der 1910 besøgte Nordafrika, har stillet sig som Opgave at kaste Lys over det centraltunisiske Agerbrug, hvis rigtige Løsning er af stor Betydning for Tunis og for Frankrig. Efter at have beskrevet de klimatiske Forhold og belyst dem ved gamle Forfatteres Udsagn, samt skildret hine Forholds og Jordbundens Betydning for Dyrkning af Oliven og Korn, og derved paavist, at Centraltunisien i Romertiden var under en intensiv Dyrkning, medens Landet blev Ørken, da Kulturen ophørte, udtaler han, at Teorien angaaende at dyrke Oliven uden Vanding, som er bleven fremsat i Frankrig, i visse Henseender er uholdbar, idet store Strækninger paa Grund af Jordbundsforholdene eller den ringe Regnmængde er uskikkede til denne Kulturform. Han mener derhos, at hvor Jordbundsforholdene er uskikkede til Olivendyrkning, har Reservevandingen, hvis Hjælp man kun behøver at ty til i regnfattige Perioder for at sikre sig en god Kornhøst, været Midlet til de alluviale Sletters Opdyrkning

¹⁾ Geogr Tidsskrift. XIX. 269 ff., XX., 24 ff., 65 ff., 185 ff.

i Oldtiden, og at den, omhyggelig gennemført, vil endnu være det eneste Middel, hvorved man i Fremtiden vil kunne opdyrke disse i Grunden frugtbare Sletter.¹⁾

Som et Led i de videnskabelige Rejser i Nordafrika fremtræder ogsaa de Besøg, som er gjort under Galatheas Jordomsejling.

Galathea forlod København den 24. Juni 1845 og kom den 21. Juli til Madeira, hvor Skibet forblev til den 27. Dette Sted maa betragtes som Udgangspunktet for Ekspeditionens videnskabelige Opgaver. Den meteorologiske Journal fik en større Udvidelse, idet Luftens Temperatur, saavel paa Toppen som paa Dækket, Luftens Fugtighed og Vandets Temperatur herfra blev indført for hver 4. Time. Der blev foretaget daglige Observationer til Berigtigelse af Kronometrenes Gang, og i Land skete mange Indsamlinger af Dyr og Planter. Den første Kasse af Naturforskernes Samlinger afleveredes til den danske Konsul for af ham at sendes hjem. Øen og særlig Hovedstaden Funchal findes omstændelig beskrevet, deriblandt ogsaa, hvad angik en Udflugt til Sognet Cramacha, der ligger paa en Højslette paa Øens SØ. Hjørne, udmærker sig ved talrige Landsteder og en overordentlig smuk privat Have, som er beskrevet. En anden Udflugt gjaldt det paa Øens Nordside liggende Scta. Anna, hvorfra der skulde foretages en Bestigning af det ca. 1883 m høje Pico Ruivo, hvilket dog ikke kom til Udførelse, da Tiden ikke slog til.²⁾

Ogsaa Sørejsen fra Madeira, som derfra gik lige til Trankebar, findes udførligt beskrevet. Passagen over det saakaldte stille Bælte mellem N. Ø. og S. Ø. Passaten, hvor man som oftest er hjem-søgt af svære Regnskyl, Tordenbyger og evig omvekslende Vinde, forløb overordentlig heldigt. Her begyndte man at iagttage Vandets Temperatur i store Dybder og Strømsætningen. Linien passeredes den 15. Aug. paa 22° 19' V. for Greenwich, derfra gik Kursen mellem Øerne Martin Vaz og Trinidad (20° 31' s. Br., 29° 29' V. f. G.) og den 30. passeredes 20 Mil N. for Tristan d'Acunha. Da Skibet havde passeret den 27—28° s. Br. viste de første Kapsduer sig, og alt, som det kom sydligere viste de sig i større Mængde, derhos talrige Albatrosser, sorte Svaler og andre Fugle, der omsvær-

¹⁾ Geogr. Tidsskr. XXI., 12 ff.

²⁾ Skildringer fra Besøget paa Madeira og Billeder, optagne under samme, findes i de i Geogr. Tidsskr. XX, S. 152. Anm. 2 nævnte Skrifter.

mede Skibet i store Mængder. Greenwichs Meridian passeredes den 3. Sept. paa 37° s. Br. og dermed ophørte den lange Bovt, som havde været fra den 12. August, da Skibet vendte S. V. over paa 4° n. Br. og 16° v. L. Det passerede Kaps Meridian den 9. paa 38° 30' s. Br., og den 28. passeredes den s. Vendekres, hvor Flyvefiske og Fregatfugle begyndte at indfinde sig. Det passerede atter Linien den 6. Okt. paa 84° 54' Ø. f. Gr. og ankrede den 12. Okt. paa Trankebas Red.

Talrige Uddrag af den fysiske Journal er optagne i Beskrivelsen. Strømsætningen østefter omkring Kap og til den 75. Meridian blev nøje undersøgt, og det bemærkes, at Vandets Temperatur i 500 Favnes Dybde ved Kap var højere end ved de kapverdiske Øer.¹⁾

Af Botanikere, der i en nu noget ældre Tid, særlig har undersøgt Planteverdenen paa Guinea-kysten, maa fortrinsvis nævnes Konferentsraad P. Thonning, der i Aarene 1799—1803 paa Generaltoldkamrets Bekostning var udsendt for at undersøge Vilkaarene for Farveplanternes, særlig Indigoens, og andre Kolonialprodukters Dyrkning. Den væsentligste Frugt af hans Undersøgelser, under hvilke han foruden at samle Planter tillige optegnede disses Anvendelse i Lægekunst og Økonomi og deres i Landet selv brugte Navne, var en Beskrivelse af de her af ham fundne guineiske Planter, udgiven af Professor J. F. Schumacher,²⁾ da hans Tid var optagen af andre ham paahvilende Sysler. Han var tillige Medudgiver af flere botaniske Skrifter, angaaende hvilke der her maa henvises til Biogr. Lex.

Thonning har tillige gjort sig fortjent ved at udarbejde et godt Kort over de danske Besiddelser paa Guineakysten. Det er blevet fuldstændiggjort 1828 ved Kaptajnøjntant H. G. Linds Opmaaling af en større Del af Voltafloden, ved Assistent A. C. V. Herbsts Opmaaling i 1837 af Egnen omkring Christiansborg og tilsidst 1838 af Kaptajn Vidal, der har udført Længde- og Breddebestemmelser.³⁾

Foruden Thonning har flere andre undersøgt

¹⁾ Steen Bille, Beretning om Corvetten Galtas Rejse omkring Jorden, I., Kbh. 1849. III.

²⁾ Det kgl. d. Videnskabernes Selskabs naturv. og mathem., Afh. III., 1828. — Thonning døde 1848, efter en Tid at have beklædt flere betydelige Stillinger, sidst som Deputeret i Generaltoldkammer- og Kommercekollegiet.

³⁾ Kaart over de danske Besiddelser i Guinea, forfattet paa Stedet af P. Thonning 1802. (1909. 440, Kgl. Bibel). — Lind døde 1833, Herbst som Postmester i Rønne 1862.

Guineas Planteverden, saaledes den i det følgende nærmere omtalte Isert, stud. chir. Ole Haaslund Smith, der døde under Udførelsen af sit Hverv¹⁾ Guvernøren, Major P. S. Steffens²⁾ Regimentskirurgerne L. Mortensen og H. D. Schiøth, der ligeledes alle døde under Udførelsen af deres Arbejder.³⁾

En tidlig Død traf ogsaa Planteøkonomen, tit. Oberstløjtnant J. P. B. v. Rohr,⁴⁾ der efter at have opholdt sig i Vestindien og der særlig studeret Bomuldsdyrkingen, blev engageret til at gaa til Guinea; men Skibet, hvormed han forlod Vestindien blev borte, uden at der nogensinde hørtes noget om det.

De Egne, som de ovenfor nævnte har eller for den sidstes Vedkommende skulde have undersøgt, ligger mellem den 5. og 6. Breddegrad, og er dels bjærgfulde og dels lave, de sidste tildels med Laguner. Som et Hovedresultat af deres Undersøgelser fremgaar, at de paagældende Egne ingenlunde i Plante-rigdom kan maale sig med andre tropiske Egne og heller ikke med Sydafrika, hvis Flora er en af de rigeste, der kendes. Den store Rigdom af Palmer og træagtige Bregner, som udmærker andre Lande indenfor Vendekresene, savnes, og ej heller fremtræder der nogen betydelig Ejendommelighed i Hovedformerne. En udførlig Beskrivelse af disse Egnes Vegetation i Almindelighed, og deres plantegeografiske Forhold er given af Professor J. W. Hornemann.⁵⁾

Floraen ved Kongofloden er bleven undersøgt af Botanikeren, Professor Christen Smith, der er født i Norge, men havde studeret i Danmark. Efter at have foretaget forskellige Rejser, bl. a. til Madeira og til de kanariske Øer fulgte han som Botaniker og Geolog med den bekendte Ekspedition, som den engelske Regering 1815 lod udruste til at gaa op ad Kongofloden under Anførsel af Kaptajn Tuckey. Efter at være afsejlet fra England den 23. Febr. 1816, indtraf Ekspeditionen ved Udløbet af Kongofloden den 23. Juni og begav sig derpaa opad Floden. Ved Jellala Vandfal-

¹⁾ Død 1801.

²⁾ Var Guvernør 1821 og 1822.

³⁾ Mortensen døde 1821, Schiøth 1826.

⁴⁾ Død 1792. Som Inspektør ved de Anlæg, som v. Rohr skulde forestaa, beskikkedes J. N. Flindt, der kom til Kysten 1793, men allerede hjemkaldtes 1795, da v. Rohr stadig blev borte. Anlægene blev opgivne.

⁵⁾ Hornemann. De indole plantarum Guineensium observationes Kbh. 1819.

dene (ved Matadi ca. 5° 48' s. Br., 13° 24' ø. L.) blev den standset, da det viste sig umuligt at føre de hidtil benyttede Baade længere frem. Den maatte fortsætte til Fods; men snart bukkede flere af Europæerne under for Sygdom, og Ekspeditionen vendte om. Snart derefter blev ogsaa Smith syg og døde, og selv Kapt. Tuckey døde omtrent en Maaned senere. En af Smith skreven Dagbog, der gaar fra den 22. Febr. til den 9. Sept., faa Dage før hans Død, er optagen i Hovedværket angaaende Rejsen.¹⁾

I den nyeste Tid har flere foretaget Indsamlinger af Planter i Afrika.

Dr. phil. F. Børgesen har sammen med Museumsassistent, mag. scient. O. Paulsen, Statskonkulent, mag. scient. J. C. L. Løfting og cand. phil. H. Lassen paa deres Rejser til Vestindien henholdsvis 1891/92 og 1905/06²⁾ foretaget Planteindsamlinger paa Madeira og Azorerne.

Museumsinspektør, Dr. phil. C. H. Ostfeld, og Bestyrer af Carlsberg Laboratoriet, Dr. phil. J. Schmidt, har paa den danske oceanografiske Ekspedition til Middelhavet med Skibet Thor 1908/09³⁾ foretaget lignende i Tunis og Algier.

Professor, Dr. phil. E. B. Warming berejste i 1909 Tunis med det franske, botaniske Selskabs Ekskursion til dette Land.

Nuværende Professor C. C. Raunkjær gjorde i 1910 en længere Rejse i Tunis og Algier, paa hvilken han naaede frem til Kairuan og Biskra.

Alle disse har ydet Samlinger til Botanisk Museum.

Af ældre rejsende, der lejlighedsvis ogsaa har beskæftiget sig med Floraen i Afrika og derved har beriget vore Samlinger, medens de var Deltagere i

Ekspeditioner, der hovedsagelig gjaldt andre Egne, maa erindres den svenske Filolog og Naturforsker P. Forskål, som var Deltager i Niebuhrs Ekspedition,¹⁾ Lægen, senere Professor ved Universitetet, V. F. Didrichsen og Botanikeren Kamphøener, der var Deltagere i Galatheas Jordomsejling.²⁾

Nationalmuseets 1. Afdeling har faaet, i nogle faa Tilfælde dog mod Vederlag, Sager fra Nordafrika, foruden som foran nævnt af Kaptajn Daniel Bruun, af Generalkonsul i Marokko J. A. H. Carstensen³⁾ Kommunelæge J. J. Wroblewski, som selv havde hentet dem i Afrika,⁴⁾ Geheimstatsminister S. A. Bille,⁵⁾ den formentlig danske Købmand Heinrich Schneider i Philippeville, Overlæge i Marinen H. O. C. Sommerfeldt,⁶⁾ den senere Legationsraad og Generalkonsul i Tunis A. C. Gjerlew,⁷⁾ Sekondtløjtnant Selchau Hansen,⁸⁾ hvis leverede Sager er tagne i Træfning med Arabere i Algier, o. fl.

Lignende Sager fra Guinea og dèromkring er ydede af Herr Wroblewski, efter de var bragte hertil af Herr P. G. Arctander, der havde samlet dem under et Ophold fra ca. 1872 til 1880 som Bestyrer af et Faktori for det hamburgske Firma Wöhrmann, og erhvervet dem paa Rejser blandt de i Egnen ved Asjanti og Republiken Liberia boende Mandingonegre,⁹⁾ af Handelsfuldmægtig Delbanco, der har bragt dem under sit Besøg herhjemme ca. 1890/91, af de daværende Guvernører i de danske Besiddelser J. P. Findt¹⁰⁾ og E. J. A. Carstensen,¹¹⁾ Skibsfører Funch-Petersen o. fl.

Sager fra Egnene om Kongo er ydede af de i det følgende nærmere omhandlede Skibsførere Mar-

¹⁾ The lord commissioners of the admiralty, Narrative of an expedition to explore the river Zaire, usually called the Congo, in south Africa, in 1816 under the direction of captain J. K. Tuckey, London 1818. Som Tilhæng til Værket findes desuden Observations, systematical and geographical on Professor Christian Smiths collection of plants from the river Congo, by Robert Brown. Smiths Dagbog er ogsaa udgivet særskilt under Titlen »Professor C. Smiths Dagbog paa en Reise til Congo i Afrika«. Krist. 1819. Bogen indeholder tillige en Biografi af ham og de ovenfor anførte lagttagelser angaaende hans Plantesamling, der er forbleven i engelsk Besiddelse og omfattede 620 Arter, hvoriblandt 250 nye. — Navnet Zaire er her brugt fejlagtig om Kongofloden. Det gælder nemlig egentlig om Kwangofloden, der er et Tilløb til Kassai og var kendt af Portugiserne alt fra det 16. Aarhundrede.

²⁾ Jvf. Geogr. Tidsskr. XXI., 205 f.

³⁾ Se om denne Geogr. Tidsskr. XX., 243 ff.

⁴⁾ Se om ham Geogr. Tidsskr. XX., 117, 149.

⁵⁾ Se om disse Geogr. Tidsskr. XX., 151.

⁶⁾ Var i Marokko 1833 til 1846 efter i Forvejen at have været Konsul i Algier fra 1823 til 1831. Død som Konferensraad 1853.

⁷⁾ Død 1888.

⁸⁾ Død 1883.

⁹⁾ Død 1867.

¹⁰⁾ Var Konsul i Tunis fra 1812 til 1821. Død 1845.

¹¹⁾ Formentlig den senere i Kongostatens Tjeneste værende L. V. L. Selchau-Hansen, død 1890. Jvf. om ham Jensen-Tusch, Skandinaver i Kongo, Kbh. 1902—1905, I. c. 507 f.

¹²⁾ Var senere Galanterihandler og Isenkræmmer i Kbh., nu Inkassator.

¹³⁾ Var Guvernør 1827 til 1829. død 1842.

¹⁴⁾ Var Guvernør 1845 til 1850. Død som Amtsforsvalter i Ringsted og Kammerherre 1898.

tini og Schönberg, Herr. J. A. Rehling,¹⁾ der var Bestyrer for et belgisk Handelshus af et Faktori i Loando, Kaptajn i Kongostatens Tjeneste Albert Tilly,²⁾ nuværende Kommandant Otto Crone,³⁾ Handelsagent H. A. Tegner,⁴⁾ nuværende Kaptajn og Rustmester J. F. V. V. Stöckel, Kaptajn R. I. Schou, der har hjembragt Sager fra Grænsen mellem Kongostaten og britisk Centralafrika, Kaptajn B. C. Jørgensen,⁵⁾ Løjtnant J. V. Rosendahl,⁶⁾ Løjtnant Chr. Knauer,⁷⁾ Maskinmester J. Yde⁸⁾ o. fl.

Sager fra det sydlige Afrika udenfor Kongostaten er ydede af Herr H. M. Næsted, bosiddende i Cradock,⁹⁾ som har samlet det ydede under et femaarigt Ophold i Sydafrika og bragt det til Danmark 1857, Købmand Kofoed i Kimberley, Griqualand West, Handelsfuldmægtig Ole Lunn, der har erhvervet de af ham ydede Sager under et Ophold i Port Natal, Murermester Wetterberg, bosiddende i Transvaal, Herr Feddersen, bosiddende i Byen Salisbury i Rhodesia, der har bragt hjem Sager fra Bredden af Søen Nyassa, Civilingeniør Selmer, boende i Benguela, Fabrikant Hasseriis, bosiddende i Kapstaden o. fl.

Ogsaa til Antiksamlingen har flere danske, der var bosiddende i eller har berejst Steder i Afrika,

¹⁾ Født i Batavia 1861 kom han 1868 til København og gik i Skole her, fik Ansættelse paa et Kontor i Amsterdam og drog 1884 til Kongo. Han døde 1891 paa Hjemvejen til Danmark.

²⁾ Se om denne Jenssen-Tusch l. c. 385

³⁾ Se om denne Jenssen-Tusch l. c. 499 f.

⁴⁾ Se om denne Jenssen-Tusch l. c. 471 f. Død 1900.

⁵⁾ Se om denne Jenssen-Tusch l. c. 292 o. fl.

⁶⁾ Se om denne Jenssen-Tusch l. c. 674. Død 1901.

⁷⁾ Se om denne Jenssen-Tusch l. c. 643.

⁸⁾ Se om denne Jenssen-Tusch l. c. 293. Død 1893.

⁹⁾ Formentlig om denne handler et Brev fra en dansk Mand i Kaplandet i Fra alle Lande 1872, I, 377 ff.

ydet Bidrag, saaledes Niebuhr, der har ydet en Stentorbist, som blev foræret ham under hans Ophold i Trib, det gamle Athribis, og en emaillet Plade, begge med ægyptiske Indskrifter, C. T. Falbe, der har ydet en punisk Indskrift, funden 1835 i den Lavning, som skiller Kartagos Ruiner fra Byens gamle Gravplads, og 3 Indskrifter samt en Gravsten med numidiske Skriftegn fra Tunis, Skibsmægler Polack i Alexandria, der har ydet et Brudstykke af en ægyptisk Gravskrift, og daværende Konsulatssekretær Scheel i Tunis som har ydet en Sten med punisk Indskrift, funden 1831 eller 1832 ved Landsbyen Malga, tæt ved det gamle Kartago, og en Indskrift med lignende Tegn, funden 1836 af ham o. fl.

Til det gamle Glyptotek paa Ny Carlsberg har Marinemaler A. Riis Carstensen¹⁾, som i 90'erne var i Ægypten, foræret en Statuette (Osiris) og en Løve af Kalksten.

Biskop Münters Samling har faaet 3 Støtter (Steler) fra den daværende Generalkonsul i Ægypten B. A. F. V. Dumreicher-Serrach²⁾.

Af danske Kunstnere, der har besøgt Ægypten, kan foruden de foran nævnte Stilling, Riis Carstensen og J. Hohlenberg, nævnes Fru E. M. A. Jerichau Baumann, som opholdt sig der i 1870 og har givet en Skildring af forskellige Oplevelser der³⁾, Malerne V. Pacht⁴⁾ og P. Jensen, Arkitekterne A. Frederiksen og A. Maar. Maleren Theodor Philipsen har i 1882 besøgt Tunis⁵⁾.

¹⁾ Har i 1892 malet 11 Prospekter af ægyptiske Ruiner til Glyptoteket. Død 1906.

²⁾ Dumreicher-Serrach blev udnævnt til Konsul i Alexandria 1850, til Generalkonsul samme Sted 1852, blev afskediget 1891 og døde 1895.

³⁾ Jerichau Baumann: Brogede Rejsebilleder, Kbh. 1881. Død 1881.

⁴⁾ Død 1912.

⁵⁾ Karl Madsen, Maleren Theodor Philipsen, Kbh. 1912.